

DE UITLEG OVER DE TRIDENTIJNSE H.MIS en HAAR ONTSTAAN

(uit de boeken van Kan. Dr. Aug. Croegaert)

I. De voortreffelijkheid van de Liturgie als geloofsgetuigenis en -onderricht. De teksten en ceremoniën van de H. Mis moeten aan het volk verklaard worden.

HET VOORSCHRIFT VAN HET H. CONCILIE VAN TRENTE (1545-1563)

Met welke nadruk het H. Concilie van Trente de prediking over het H. Misoffer heeft bevolen blijkt uit de volgende verklaring waarvan ieder woord goed moet worden overwogen:

« OM TE BELETTEN DAT CHRISTUS' SCHAPEN HONGER Zouden LIJDEN EN DE KINDERTJES OM BROOD Zouden VRAGEN ZONDER DAT IEMAND DAAR ZIJ OM HET HUN TE BREKEN, BEVEELT HET HEILIG CONCILIE AAN DE HERDERS EN ALLEN DIE MET ZIELEZORG BELAST ZIJN, DIKWILS ONDER HET OPDRAGEN VAN DE H.MIS, ZELF OF DOOR ANDEREN UITLEG TE GEVEN OVER IETS DAT IN DE MIS GELEZEN WORDT EN IN 'T BIJZONDER 'T EEN OF ANDER MYSTERIE VAN DIT HOOGHEILIG SACRIFICIE TE VERKLAREN, VOORAL OP DE ZON- EN FEESTDAGEN ». (Sess. XXII, c. 8)

Neen, het geldt hier niet enkel een aanmaning, een aansporing: gebiedend klinkt het « *mandat sancta synodus* ».

De H. Mis dient niet alleen gepredikt als de natuurlijke volgorde van de Catechismuslessen het onderwerp na afloop van enkele jaren weer eens te berde brengt; het volstaat zelfs niet ieder jaar van tijd tot tijd het volk in het H. Misoffer te onderrichten: herhaaldelijk, ja dikwijls: « frequenter » moet de priester er op terugkomen en de hoogheilige als onuitputtelijke stof verklaren zowel op grond van de liturgische teksten uit het misboek « *ex iis quae in Missa leguntur aliquid exponant* », als in de verscheidenheid der Mysteriën die in het H. Misoffer besloten liggen « *atque inter cetera sanctissimi hujus sacrificii mysterium aliquod declarent* ».

Opvallend is hier wel dat het H. Concilie als stof van deze predicatie naar de liturgische teksten verwijst van het Missale, d. w. z., naar de gebeden van het Ordinarium Missae, alsmede naar de formulieren van de Missen uit het Eigen van de Tijd en het Sanctorale.

Een Introïtus, een Collecte, het Gloria, een Epistel, een Evangelie zowel als de Canon van de Mis, ziedaar de ware grondslag voor dit onderricht. Zo gewichtig acht het H. Concilie deze prediking dat het zich richt niet alleen tot de herders over 't algemeen, maar ook in het bijzonder tot ieder priester die met zielzorg belast is : « *pastoribus et singulis curam animarum gerentibus* ».

Geen persoonlijk beletsel is gewettigd hen van deze onderrichting te ontslaan : « *sive per se sive per alios* ».

En opdat het christenvolk des te zekerder deze « broodnodige » predicatie niet ontbeert, neemt het H. Concilie een laatste voorzorg: « *diebus praesertim Dominicis et festis* » : bijzonder op de dagen van grote toeloop: de Zondagen en Feestdagen.

Dit gewijde onderricht in het H. Misoffer is niet een bijkomende lering, een toespijs in de geestelijke voeding van de gelovigen: het is het brood, d. w. z. het onontbeerlijke, normale, zelfstandige, ja dagelijkse voedsel van een kloeke en gezonde christengemeenschap.

Mocht het echter gebeuren, dat deze zo hoofdzakelijke predicatie ergens verzuimd werd, zo aarzelt het H. Concilie niet te verklaren, dat in die streek de gruwel van een ware geestelijke hongersnood aan 't woeden is gegaan : « *Ne oves Christi esuriant, neve parvuli panem petant et non sit qui frangat eis...* » Bij gebrek aan dit onderricht lijden de gelovigen aan ondervoeding en geestelijke verzwakking. En, alhoewel zelfs edele zielen noch deze leemte, noch de prikkel van de ontbering mochten aanvoelen, in feite nochtans, verkeren zij in een staat van onderkomenheid, die de bezorgdheid wekt van heel de H. Kerkvergadering.

H. Carolus Borromaeus († 1584)

Zie, hoe de H. Carolus Borromaeus dit gebod van het H. Concilie van Trente in zijn herderlijke verordeningen (Pastorum Instructiones) praktisch opvat :

« Nooit zal de predikant nalaten de geschiedenis uit het Evangelie aan te halen... tenzij de aangelegenheden van tijd, plechtigheid of kerkdienst het anders mochten vereisen of het meer geschikt mocht blijken andere delen uit de H. Mis te behandelen.

« Van tijd tot tijd zal hij aan de verklaring van het Evangelie een klare uitleg toevoegen van het Epistel, dat, uit kerkelijke instelling, in de H. Mis gelezen wordt.

« Uit de ene en andere verklaring zal hij plaatsen kiezen om de gelovigen aan te vuren God en de evennaaste te beminnen, de godvruchtige werken te verrichten en hun plichten te vervullen.

« Dikwijls zal hij voorhouden hoe de H. Kerk op die dag bidt en wat zij voornamelijk van God vraagt.

« Daarom zal hij herhaaldelijk met zorg en godsvrucht uitleggen de gebeden of Oraties, die Collecta's genoemd worden, en wel voornamelijk deze die eerst worden opgezegd.

« Met zorg zal hij de Geheimen van de H. Mis, de goddelijke diensten, de verjaardagen, feesten en liturgische tijden aan zijn toehoorders verklaren, opdat deze, terdege onderricht, als trouwe zonen van de H. Kerk, niet alleen van hun Moeder niet zouden afwijken in het vieren van zulke verheven Mysteriën, maar vuriger worden aangezet alle godsdienstige plechtigheden te volgen en overvloedige vruchten uit de goddelijke zaken te verlangen ».

Paus Pius X

In zijn « Motu proprio » over de kerkmuziek (22 November 1903) die de gehele moderne liturgische beweging heeft uitgelokt, heeft Paus Pius X deze vermaarde verklaring afgelegd:

« *Daar het inderdaad onze vurigste wens is, dat de echt christelijke geest onder alle opzichten in al de gelovigen zal opbloeien en blijven voortbestaan, moeten wij noodzakelijk voor alles bedacht zijn op de heiligheid en waardigheid van de tempel, waar de gelovigen te samenkomen, om juist die geest in zich op te nemen aan de voornaamste en onontbeerlijke bron, nl. in de werkdadige deelneming aan de heilige geheimen en aan het openbaar en plechtig gebed van de Kerk ».*

Paus Pius XI

Vijf en twintig jaar later in zijn Apostolische Constitutie « *Divini cultus sanctitatem* » (3) (20 December 1928) verklaarde Paus Pius XI met niet minder nadruk :

« Van haar Stichter Christus heeft de Kerk de opdracht ontvangen te waken over de heiligheid van de goddelijke eredienst. Het komt haar dus toe — onaangeraakt latend het wezen van Misoffer en Sacramenten -- voor te schrijven de ceremoniën, riten, formulieren, gebeden en ook de zang, waardoor deze verheven en openbare bediening, welke, als heilige handeling bij uitnemendheid, den naam van Liturgie draagt, het best geregeld wordt. De

Liturgie is werkelijk een heilige zaak. Door haar immers worden wij tot God omhoog geheven en met Hem verenigd; door haar belijden wij ons geloof en kwijten we ons van de zware verplichting, die op ons rust wegens de ontvangen weldaden en genaden welke we voortdurend nodig hebben. Vandaar dus een innig verband tussen het dogma en de heilige Liturgie, en evenzo tussen de christelijke eredienst en de heiliging van het volk. Daarom was Celestinus I overtuigd dat de geloofsleer (*canon fidei*) uitgedrukt staat in de eerbiedwaardige liturgische formules. Van hem toch is het woord : « *Dat hetgeen moet gebeden, aanduid hetgeen moet geloofd worden* » : (*Legem credendi lex statuat supplicandi*). Als immers de Herders van het christenvolk de hun toevertrouwde zending vervullen, pleiten ze ten gunste van het menselijk geslacht bij de goddelijke barmhartigheid, en ze bidden en smeken in gemeenschap met de gehele Kerk die met hen medeverzucht ».

Dat gemeenschappelijk smeekgebed eerst « *opus Dei* » — Werk Gods — later « *Officium divinum* » — Goddelijke Dienst geheten, werd vroeger dag en nacht onder grote toeloop van volk verricht. Het werd beschouwd als een schuld welke we dagelijks met God moeten vereffenen. De eenvoudige gezangen, welke de heilige gebeden en de liturgische handelingen kunstig begeleidden, hebben reeds van oudsher wonderbaar veel bijgedragen tot bevordering van de vroomheid onder het volk. Want vooral in de oude basilieken waar de bisschop, de geestelijkheid en het volk om de beurt Gods lof zongen, hebben de liturgische zangstukken er niet weinig toe bijgedragen om, naar het getuigenis van de geschiedenis, vele barbaren tot de christelijke en menselijke beschaving te brengen. In de kerken leerden de vijanden van het katholiek geloof het dogma van de Gemeenschap der Heiligen dieper begrijpen; zo werd Keizer Valens, een aanhanger van de leer van Arius, door een ongekende verbazing aangeprengd, en was hij buiten zichzelf van ontroering om de majesteit van het goddelijk Mysterie door de H. Basilius opgedragen. En te Milaan werd de H. Ambrosius door de ketters beschuldigd de menigte met de liturgische gezangen te betoveren; gezangen waardoor inderdaad Augustinus zo getroffen werd, dat hij het voornemen maakte het christelijk geloof aan te nemen.

Vervolgens, in de kerken, waarin bijna de gehele bevolking één groot koor vormde, werden de ambachtslieden, bouwmeesters, schilders, beeldhouwers, ja de letterkundig ontwikkelden, door de Liturgie tot die theologische kennis gevoerd, waarvan nu nog de middeleeuwse kunstwerken zo heerlijk getuigen. Deswege begrijpen we goed, waarom de Pausen zoveel zorg besteed hebben, om de Liturgie te beschermen en te bewaren. Evenals ze zich met grote vlijt toelegden om de geloofswaarheden met passende woorden uit te drukken, zo hebben ze ook getracht de wetten van de heilige Liturgie te regelen, te hoeden en tegen alle misvormingen te bewaren. Het is eveneens begrijpelijk dat de Vaders de heilige Liturgie (d. i. de wet van het gebed : *lex supplicandi*) met woord en schrift verklaard hebben en dat het Concilie van Trente gewild heeft dat ze uiteengezet en uitgelegd zou worden.

Paus Pius XII

Op bijzonder bevel van Z. H. Paus Pius XII heeft de H. Congregatie van het Concilie op 14 Juli 1941 een Instructie uitgevaardigd om de gelovigen aan te wakkeren dikwijls en godvruchtig het H. Sacrificie van de Mis bij te wonen.

Hierin maant Zijne Heiligheid « al de Ordinarii over gans de wereld met aandrang aan 't zij in eigen persoon, 't zij door de zielenherders en de andere priesters, van de beide clerussen de gelovigen *met alle zorg te onderrichten* :

1° nopens het wezen en de voortreffelijkheid van het H. Sacrificie van de Mis, zijn doeleinden en zalige uitwerkselen voor het leven van de wereld *en ook nopens zijn ritussen en ceremoniën* opdat zij niet enkel lijdelijk hieraan tegenwoordig wezen, maar met hart en

ziel, in geloof en liefde één wezen met de priesters die het H. Sacrificie opdragen...

2° nopens de smekende en de verzoenende kracht van het Sacrificie van de Mis, opdat, deze eens wel ingezien en gekend, de gelovigen zouden aangetrokken worden om dikwijls, ja, zo mogelijk, dagelijks de H. Mis bij te wonen ten einde God te bedanken, zijn weldaden te bekomen, de eigen zonden zowel als deze van de overledenen uit te boeten, deze woorden van den H. Augustinus indachtig: *“Ik durf te verklaren dat God in zijn almacht niet meer geven kon, in zijn alwijsheid niet meer te geven wist, in zijn albezit niet meer te geven had...”* ».

Kardinaal Mercier

Ook Kardinaal Mercier (1926) drong er bijzonder op aan in zijn verheven onderrichtingen tot zijn priesters in geestelijke afzondering vergaderd, zei hij:

« Gij vroeg mij, geliefde Medebroeders, hoe toch in de ruwe en onwetende zielen van de arbeiders of landlieden de verheven begrippen te doen doorzinderen van de bovennatuurlijke orde en het goddelijk leven dat alleen ons ware leven is.

Zo algemeen heeft het naturalisme de christen zin verbijsterd, dat de meeste hedendaagse gelovigen, zowel deze uit de z. g. ontwikkelde standen als uit het lagere volk, opnieuw moeten worden onderricht.

Maakt hen opmerkzaam op de zin van de godsdienstige ritussen en gebeden die gans het verloop van hun leven in beslag nemen, verklaart voor hen *het groot Mysterie van het H. Misoffer* waaraan velen, tot hun groot geluk, wekelijks ja zelfs dagelijks deelnemen: vergeet niet dat het Concilie van Trente u *de plicht* oplegt: « *mandat sancta Synodus* », dikwijls aan uw schapen het mysterie van het hoogheilig Misoffer in een of ander opzicht toe te lichten.

Verklaart voor hen de zo zinrijke als zielsverheffende ritussen van de Sacramenten, en inzonderheid de ritussen van het Doopsel, het Huwelijk, het H. Oliesel.

Leert hun het Misboek gebruiken alsook de Catechismus van het Concilie van Trente en gij zult de zin van de christen godsvrucht zien ontluiken en opbloeien...»

Het Concilie van Trente leert ons:

« Daar de menselijke natuur zo is aangelegd, dat zij zonder uiterlijke hulpmiddelen niet gemakkelijk kan verheven worden tot de overweging van de goddelijke zaken, daarom heeft Onze Moeder de H. Kerk in haar godsvrucht, sommige ritussen ingesteld: d.w.z., verordend dat sommige woorden met stille stem, andere luider worden opgezegd; ook ceremoniën aangewend zoals de mystieke zegeningen, de lichten, de wierook, de gewaden en vele andere zaken van dien aard uit Apostolische schikking en overlevering, opdat hierdoor èn de majesteit van zulk een verheven sacrificie meer worde aanbevolen, èn *de geest der gelovigen door deze zichtbare tekenen van de godsdienst en de godsvrucht wordt aangezet tot de beschouwing van de hoogverheven Mysteriën die in dit Sacrificie verscholen liggen* » (Sess. XXII. c. 5.)

Paus Pius XI

De Paus Pius XI is niet minder uitdrukkelijk in zijn wereldbrief *Quas primas*: « *Om het volk te onderwijzen in de goddelijke waarheid en het tot de geestelijke en inwendige geneugten op te voeren, is de jaarlijkse en liturgische viering van de H.H. Geheimen heel wat meer doeltreffend dan om 't even welke uitspraken van het Kerkelijk leergezag, zelfs de gewichtigste* ».

Een leek aan het woord.

Eindelijk, zo het geoorloofd is in deze zaak ook een leek aan 't woord te laten, ziehier wat Hoogleraar Kurth voor een antwoord gaf aan hen die hem raadpleegden over de oorzaken van de zo uitgebreide hedendaagse godsdienstonwetendheid:

« *Een van de voornaamste oorzaken, zo niet de voornaamste, de onwetendheid op godsdienstig gebied is de onwetendheid op liturgisch gebied.*

Onder al de vormen waarin het onderwijs in de godsdienst kan geven worden, is de Liturgie de meest doeltreffende: want niets is zo boeiend, zo levend, zo overeenkomstig met de verzuchtingen van ons hart en de eisen van ons verstand.

Aan de Liturgie haar vroeger schoonheid weergeven door 't onhebbelijk eruit te weren, dat de nalatigheid of onbeholpenheid van de vroegere geslachten maar al te vaak erin slopen; *aan de gelovigen opnieuw leren begrijpen en beminnen de Heilige Altaargeheimen*, hen weer het misboek ter hand stellen. Deze, zo jammerlijk verdrongen door allerlei dagelijkse, minder belangrijke devotieboekjes, hen uitnodigen om andermaal waar te nemen het ondergeschikt, hun toevertrouwd ambt als medehelpers van de priester, in het H. Misoffer, bv. door het samen zingen en te antwoorden; met een woord, hen opnieuw zo innig mogelijk doen leiden het liturgisch leven van de H. Kerk zelf: *ziedaar de ware wijze om de godsdienst te onderwijzen*, het echt middel om hen, die nog naar de kerk komen, aan de tempel te hechten en hen die Gods huis de rug toekeerden, van lieverlede terug er naartoe te leiden.

Ja, de schoonheid van de Liturgie vermag de ziel op te voeren tot het beschouwen van de waarheid van de godsdienst ».

Pastoor van Ars

« Toen hij te Ars aankwam, — aldus zijn geschiedschrijvers —vond hij de kerk in erbarmelijke staat. Zijn priesterhart was hierdoor gegriefd. Zelf wilde hij wel arm leven; doch, voor de Heer eiste hij Koninklijke praal. Om de kerk te versieren stak hij eerst en vooral de hand aan het voornaamste: het altaar, middelpunt en reden van het bestaan van het heiligdom. Op eigen kosten liet hij een splinternieuwe bouwen en hielp met eigen handen de werklieden in het plaatsen. Gedurende lange maanden herschilderde hij eigenhandig de lijsten en panelen van het houtwerk uit het koor. Te Lyon bezocht hij de werkhuizen van de borduursters en goudsmiden en kocht er de rijkste waren.

« In 1825 ging hij in gezelschap van Mejuffrouw d'Ars een nieuw gewaad kopen. Niet mooi genoeg! Mooier! Als telkens hem een stuk werd voorgelegd.

« Om het volk des te zekerder naar de H. Eucharistie terug te brengen, legde de Pastoor van Ars er zich op toe de belangstelling voor de gewijde zaken op te wekken en hij was er in geslaagd.

« Elke Zondag prijkten de mooiste vlaggen en de rijkste gewaden voor de ogen van deze brave lieden. Lange tijd werden de misdienaars persoonlijk door de Heilige geoefend, en hij drilde ze prachtig; hij zelf door zijn waardige houding in het uitoefenen van zijn priesterlijke bediening, besteedde de uiterste zorg aan het onderhouden van de liturgische gebaren naar de voorschriften van de ritus van Lyon.

« Zijn liturgische zin was zo verfijnd, hij oefende de kinderen met zoveel stiptheid en goede smaak dat Mgr de Langalerie in een herderlijke schrijven hem als toonbeeld aanwees voor de geestelijkheid van het bisdom: Wilt u een kerk zien waar al de ceremoniën naar de letter worden onderhouden ? Gaat naar Ars... »

Het proces van het kerkbezoek te Ars op 11 Juni 1838 door Monseigneur Bisschop van Belley, getuigt: Na de H. Mis, en het H. Vormsel,... « *achtte Monseigneur het overbodig de kerk, de*

kapellen, het gewaad en het gewijde vaatwerk te schouwen, want alles is zo rijk en schoon dat er slechts te bewonderen valt ».

Gehorig naar de voorschrift van het Concilie van Trente, die de zielenherders de plicht oplegt dikwijls de zo zinlijke ritussen van het H.Misoffer aan hun schapen te verklaren, zorgde de Pastoor van Ars er voor deze aan zijn getrouwe parochianen te leren begrijpen en liefhebben...

Men mag zeggen dat het onthechten van de zielen aan de aardse beslommingen en hun opleiden naar het altaar, de leidende gedachte is geweest van zijn priesterlijke loopbaan...

Guido Gezelle († 1899)

Het valt ons allen op, wanneer wij de geschiedenis van de eerste christen tijden lezen, of die van de oorsprong van de christen gemeenten in de Missielanden, hoe die vurige nieuw bekeerden, van hun kerk en van het altaar het middelpunt van hun leven maakten, en, geleid en geleerd door hun priesters, werk en gebed, offer en kerkelijk feest jaar in jaar uit samen mengen en tot een waar liturgisch leven versmelten.

« Hij was buitengewoon godvruchtig o. a. aan het altaar, 't was een genot hem te zien de H.Mis te lezen »; zeiden de priesters, en de zielen die hem gadesloegen. Vooral aan de Consecratie zag men hoe diep hij doordrongen was van geloof en liefde.

« Gij moet de Mis bezien, aanschouwen, zei hij; zij is een groot drama ».

En dan leerde hij hun de handelingen en gebaren begrijpen, die priester en gelovigen bij 't bidden doen:

« Wij knielen en wij vouwen de handen, maar waarom? »

Een zieke voelt zijn knieën begeven, die het lichaam niet meer dragen kunnen. Met de knieën voor God te buigen zeggen wij hem dus : *Mijn God, ik ben zwak, ik lig ter aarde. Richt mij op, Gij die mijn sterkte zijt.*

De handen zijn onze kracht, met de handen verdedigen wij ons en weren aanval af. Men bindt de handen van de misdadiger om hem te beletten kwaad te doen. De handen vouwen is de handen binden en aldus gebonden verheffen wij ze tot God om ze Hem te tonen, alsof

wijzelf zeiden: « *Zie, Heer, ik ben krachteloos, ik ben uw gevangene en uw slaaf, heb medelijden!* »

Dom Columba Marmion († 1923)

Naar een brief op 9 Mei 1917 gedagtekend, ziehier waaraan Dom Columba Marmion de gezegende invloed toeschreef van zijn priesterlijke loopbaan:

« Jezus is de Weg, de Waarheid en het Leven. Gedurende zijn verblijf hier op aarde is Hij dit al geweest door zijn onmiddellijke inwerking. Sedert zijn hemelvaart vervangt de H. Kerk de Zaligmaker en neemt ten onze bate dezelfde bediening waar: ook zij is de weg, de waarheid en het leven. De weg is zij voornamelijk door haar Sacramenten. Door het Doopsel ent zij ons op de wijngaard, verenigt ons met de Persoon van Jezus als de ledematen met het hoofd. Door de H. Eucharistie wordt deze vereniging nauwer aangehaald en tot volmaaktheid gebracht,

Onder de hoede van de H. Geest, regelt de Liturgie deze sacramentele inwerking van de H. Kerk; ritussen en ceremoniën verklaren op een wettige wijze, wel aangepast aan het vermogen van de gelovigen en de ware leer. Daarom ook wil het Concilie van Trente dat de zielenherders dikwijls deze ritussen zouden uitleggen aan hun kudde.

De Kerk is de waarheid, want « *lex orandi, lex credendi* naar het liturgisch gebed wordt ons geloof geregeld. *Geen onderricht is zo bevattelijk, zo wel aangepast aan het verstand van de eenvoudige gelovigen als dat welk besloten ligt in de gebeden, de lessen, de ritussen van de Liturgie.*

In de eeuwen van geloof, alhoewel de overgrote meerderheid van de christenen van alle onderwijs verstoken was, en de meesten niet konden lezen noch boeken bezaten, waren zij veel beter onderricht in de mysteriën van ons geloof, het mysterie van Christus, dan onze hedendaagse mannen en vrouwen.

Want men verklaarde hun de gebeden en de ceremoniën van de H. Mis, de lessen uit het goddelijk Officie, met één woord, men liet Onze Moeder de H. Kerk zelf haar kinderen onderrichten: « *Erunt docibiles Dei* ».

Onder de leiding van de H. Geest put de Liturgie uit de H. Schrift, de Overlevering, het Symbolisme van der Kerk een zuivere leer die wel aangepast is aan de ziel van de gelovige.

't Is in de Liturgie dat ik de H. Paulus en de Evangeliën heb leren kennen.

De liturgische teksten, bij voorbeeld, de missen de tempore zijn ware kunstgewrochten van *leerstellige* samenstelling.

Daar wordt het Oude Verbond door het Nieuwe toegelicht.

De oraties neigen de ziel naar haar gepaste houding vóór God.

Geleidelijk laat de ziel zich van het liturgisch gebed doordringen en vindt hier door de H. Kerk voorbereid het voedsel voor haar inwendig gebed, zoals weleer Jacob de dis klaar vond, door zijn moeder toebereid voor zijn vader Isaac.

De harde last, die zoveel zielen in het gebed belemmert, komt eerst en vooral voort uit de wijde kloof die te gapen ligt tussen het individueel en het kerkelijk gebed: vereenzaamd, in zichzelf opgesloten, willen zij bij middel van de redenering de zin verklaren van de H. Schrift: *zij gaan niet meer tot Ons Heer door de H. Kerk.*

Zo beschouwd als het eigen orgaan, waardoor de H. Kerk bidt en haar kinderen leert bidden, is de Liturgie het eigen goed van ganse Kerk. Daarom heeft Pius X met nadruk al de priesters, de bisschoppen en kloosterorden ertoe aangezet met hem mede te ijveren om haar weer in ere te herstellen...

Het goede, dat ik in de zielen heb kunnen verrichten — bij mannen, vrouwen, kinderen, rijken of armen — met hun de schatten te openbaren aan geestelijk leven, licht, en ongedwongen omgang met God, die besloten liggen in de Liturgie, bewijzen mij op afdoende wijze, hoe zeer belangrijk het is dat ieder priester, pastoor, onderpastoor, allen, samenwerken om de kennis van deze zo zekere als kerkelijke bron van geestelijk leven onder het volk te verspreiden. »

Priester Edward Poppe († 1924)

Hij ondervond dat de liturgie de ziel verheft en tot vroomheid leidt. Daarom putte hij in zijn missaaltteksten voor zijn dagelijkse meditatie, daarom wilde hij zijn onderricht liturgisch: hij nam de kinderen mee naar de kerk, liet ze dicht bij 't tabernakel knielen, in de sacristie een ciborie, een kelk, een monstrans zien en wist eerbied in te boezemen voor die heilige zaken. Hij kleepte zich aan voor zijn kinderen en zegde de gebruikelijke gebeden in 't Vlaams om ze te doordringen van de geest van de Kerk, om ze te brengen tot beter begrijpen van de H. Mis, hun verlangen op te wekken deze te volgen en er de grootheid te doen van inzien.

Dan toch, zouden ze wensen naar de voltrekking van het offer in hun eigen ziel, dan zouden ze gaan naar het H. Gastmaal en in hun hart de Jezus dragen die de lichtbaak van hun leven is.

Immer steunde hij op de liturgie en om nog beter de goddelijke diensten te doen volgen, te bewerken dat men er inniger deel aan nam, leerde hij zelf de kerkzang aan. Hij kon niet hebben dat de woorden van het kerkelijk gebed uit een koud hart opwelden. 't Was daarom ook dat hij alle hymnussen zo eenvoudig en gloedvol uitlegde, vooraleer ze te laten zingen...

De liturgie doet nog meer. Niet alleen onderwijst zij ons en schenkt ons een apostolische geest, met eerbied en achting voor onze kerkvoogden, maar door bemiddeling van haar priesterschap doet zij ons leven van 't leven van Jezus en in gemeenschap met onze christen broeders.

Laten wij de kinderen inwijden in de Liturgie, dan zullen onze communicanten weer het misboek in de hand hebben, dan zal de christelijke liefde weer opbloeien in het huisgezin en in de parochie, en dan zullen wij zachtjes aan in onze Bisdommen de kerkelijke en apostolische geest zien herleven...

De heilige Liturgie, zegt hij, gewent er ons aan, met en voor onze broeders te offeren en te bidden. Zij doet ons leven in innige vereniging en wederzijdse belangstelling met onze christen broeders van de parochie, met onze priesters en bisschoppen en de gehele kerkelijke gemeenschap.

Konden we hun doen begrijpen, dat het Sacrificie van het altaar, de vernieuwing is, door de handen van de priester, van het Sacrificie van het Kruis, het Sacrificie van het familiehoofd, de gekruiste Jezus! O, wat zouden hun leven en hun onderlinge betrekkingen er bij winnen! Het altaar zou voor hen de nieuwe kruisberg zijn! Het vernieuwde Sacrificie van het Kruis, het groot familiegebed; de communiebank, het zinnebeeld van de vereniging van de zielen; de hostie, de band der harten.

Het Sacrificie van het Kruis, de heilige Mis en de deelneming aan het Sacrificie, zouden het bezielende middelpunt zijn van hun geestelijk leven en het Kruis zou hun voorkomen als een ware levensbron, als de bron van alle genade en allen zegen.

II. HET ALTAAR, middelpunt van de kerk

Niet het altaar bestaat voor de kerk, maar wel de kerk voor het altaar.

Alvorens de Bisschop overgaat tot het plechtig wijden en leggen van de eerste steen van een kerk, moet, naar de voorschriften van het Pontificale, daags te voren een houten kruis geplant worden op de plaats zelf waar het altaar zal oprijzen.

Hoe betekenisvol deze ritus!

- *Daar* immers, zal het *H. Sacrificie van het Kruis* op onbloedige wijze hernieuwd worden.
- *Daar* zal hetzelfde *Slachtoffer van Calvarië* door onze handen opnieuw aan Zijn Hemelse Vader worden opgedragen.
- *Daar* zal de voornaamste plechtigheid die geheel de Eredienst van de H. Kerk beheerst, het *H. Eucharistisch Sacrificie* worden gecelebreerd.
- *Daar* zal de *H. Mis*, waarvoor de kerk gebouwd wordt, plaatsvinden.

Zonder een eigenlijke bidplaats: kerk of kapel, blijft het celebreren van het H. Misoffer, het toedienen van de Sacramenten, het vieren van de liturgische plechtigheden evenwel mogelijk, namelijk op *een altaarsteen*, bv. in de open lucht, op een schip, naast een ziekenkamer, etc.

Het altaar moet zich duidelijk en op bijzondere wijze laten gelden. Als men de kerk binnengaat en de gewijde tempel in zijn geheel overschouwt, wat *eerst* de blikken

treffen moet, is het altaar.

Evenals het Sacrificie van de H.Mis het centrum is van geheel de liturgie, zo moet ook het hoogaltaar uitmunten door zijn waardigheid, zijn bouw en zijn versiering.

Een monumentaal offerbouw, sober van lijn, in de volle adeldom van een materiaal dat decoratief is uit eigen voornaamheid, zoals labrador, marmer, serpentijn, etc..., wat is er eenvoudiger, rijker, heerlijker en indrukwekkender?

Daarom, verheven rijst het altaar op in het verschiet als een nieuwe Calvarieberg waarop het Sacrificie zelf van onze Verlossing op een onbloedige wijze wordt tegenwoordig gesteld.

Drie of vijf treden leiden erheen, één tenminste en steeds een onpaar aantal.

De liturgie onderscheidt twee soorten altaren: Het *vaststaand* en het *draagbaar* altaar.

Het vaststaand altaar heeft dikwijls een altaarblad en een draagbaar of beweeglijk altaar een altaarsteen, doorgaans van geringe afmeting, die ook alleen geconsacreerd wordt. Beide type moeten voorzien worden van een relikwie van een martelaar. Ook bestaat nog het z.g.n. Griekscorporaal met daarin een relikwie. Deze wordt onder het altaardoek gelegd. Dit Griekscorporaal wordt gebruikt bv. als de priester onderweg een H.Mis moet lezen op een gewone tafel of waar geen geconsacreerde steen in het altaar aanwezig is.

De richting van de celebratie aan het altaar is net als de bouw van de kerk, indien mogelijk, naar het oosten gericht. De vele kleine zijaltaren in de kerken is ontstaan door de vele privaattmissen die werden gelezen, vooral in de XIV^{de} en XV^{de} eeuw beschikte iedere broederschap en gilden over een altaar.

Een broederschap is een officiële eenheid, ondenkbaar zonder haar altaar, haar kapelaan en de missen voor haar leden. Deze altaren ieder voorzien van hun eigen misgewaad, waren aangebracht in de zijkapellen en ook tegen de zuilen van de kerk.

Vanaf de IX^{de} eeuw is men aan het hoofdaltaar langzaam gaan celebreren met de rug naar het volk, bij de zijaltaren werd dit altijd al gedaan.

Het relikwie op het altaar

De eredienst der Relikwieën die reeds zo vurig was in de VIIe eeuw, werd nog immer aangewakkerd. In Gallië en Germanië hadden roemrijke verplaatsingen van de heilige lichamen plaats gehad.

De inval van de Noormannen bevorderde deze *translationes* nog meer: men wilde er alles aan doen om de heilige lichamen in veiligheid brengen.

Sinds de VIII^{de} eeuw werden op menige plaatsen de Relikwieën van de Heiligen in monumentale stenen of marmeren praalgraven achter en boven het altaar opgesteld.

Deze waren de trots van de christelijke gemeenschap. Uit eerbied en liefde tot de hemelse Beschermers werden reeds vroeger bv. ten tijde van H. Eligius († 659) deze grafsteden van een gouden of zilveren deksel vol edelgesteenten en smalten voorzien of met kostbare paramenten omhangen.

Tot nog toe was de liturgische wet streng onderhouden gebleven: niets mag op het altaar geplaatst worden, tenzij de kelk en de pateen, het Evangelieboek en de pixis met de H. Eucharistie.

Een eerste inbreuk op deze regel werd gemaakt ten bate van de H. Relikwieën. In de loop van de IX^{de} eeuw werden deze geplaatst op het altaar.

In de tweede helft van de Middeleeuwen rijzen de heerlijke Romaanse gouden en zilveren Relikwieschrijnen op, vol drijfwerk, bezaaid met edelgesteenten en parelen, smalten en niëllo's, en die ten aanzien van de opgetogen menigte te glanzen lagen op het altaarblad zelf of achter het altaar op een verhoog, zodat zij blijvend door allen konden aanschouwd en vereerd worden.

Met voorliefde werden grote reliekschrijnen op een onderbouw dwars achter het altaar opgesteld en soms op een manier dat zij met het uiteinde op het altaarblad rustten.

Kleinere relikwiearia in alle vormen werden regelmatig geplaatst op of achter het altaar. En zo hebben de Relikwieën de weg gebaad op het altaar tot de retabels (retro tabula), die sinds de XI^{de} eeuw op het achtereinde van het altaarblad tronen.

Het tabernakel op het altaar

Lange tijd heeft men de H. Eucharistie in een « conditorium » of zijplaats van de kerk bewaard, sinds de Middeleeuwen werd Ons Heer in de kerk zelf geborgen, namelijk in een nis, aangebracht in de wand of een ingemetselde muurkast, zijdelings of achter het altaar. Anderzijds, naar het blijkt uit sommige kerkelijke oorkonden, zoals bv. Uit de « Admonitio synodalis » van Paus Leo IX († 855) tot de Roomse geestelijke, werd reeds vóór de X^{de} eeuw de H. Eucharistie in de pixis op het altaar bewaard.

Voor de uitreiking van de H. Communie echter werd een eigen tabernakel los op het altaar opgericht. Ook het Rituale Romanum van Paulus V (1614) wees aan het tabernakel zijn plaats aan op het altaar. Tot diep in de Middeleeuwen diende het tabernakel slechts voor het bewaren der H. Teerspijs voor de stervenden. Zijn afmetingen waren bijgevolg ook gering.

Toen echter de H. Communie ook buiten de Mis begon uit te reiken, werd het tabernakel voor het bergen van de omvangrijke cibories verruimd.

Later, toen ook de openbare uitstellingen van het Allerheiligste het ostensorium in voege kwamen verlangde menig tabernakel monumentale afmetingen.

Het Kerkelijk Wetboek en ook het jongste Rituale Romanum (1925) hebben bekrachtigd dat het tabernakel vast op het altaar moet staan: « *Sanctissima Eucharistia servari debet in tabernaculo inmovibili in media parte altaris posito* ».

De verheven betekenis en de verering van het H. Altaar

Het gezalfde Altaar betekent in de eerste plaats Christus zelf, de Gezalfde van wie de Apostel zegt: « *Door Hem dragen wij aan God een lofslachtoffer op* », aldus leert de H. Thomas.

Christus is niet alleen Hogepriester en Slachtoffer. Hij is ook het hoogheilig, ja, levend altaar van zijn Sacrificie.

Dat ons H. Altaar Christus betekent, getuigen de Middeleeuwse Liturg « Onze altaren, schrijft Sicardus van Cremona (†1215), stellen *Christus* voor. Deze is de steen die zonder mensenhanden aan de berg werd ontnomen, glad geschaafd en stevig, waarop wij onze verlangens met onze gebeden verenigen ».

De wierook (die op het gewijde altaar gebrand wordt) betekent onophoudelijk gebed *van Christus de Hogepriester*, die bij zijn Vader er voor ons ten beste spreekt »

Durandus Mimatensis (†1296) leert insgelijks: « Het altaar is het beeld van *Jezus Christus* buiten wie geen gave aan de Vader kan worden opgedragen »

De steen stelt *Christus* zelf voor naar de leer van den Apostel: Jezus Christus zelf is de hoeksteen » (Eph. II, 20).

De vijf kruisjes betekenen *de vijf wonden van de gekruiste Jezus*.

Het Altaar van de H. Kerk is *Christus zelf*, zoals Joannes getuigt, die in zijn boek der Openbaring verhaalt een gouden Altaar gezien te hebben staande vóór de troon. In Hem en door Hem worden de offergaven van de gelovigen aan God de Vader toegewijd ».

Merkwaardig is dan ook dat de H. Joannes dit altaar voorstelt als *levend en sprekend*: « En ik hoorde een stem uit de vier hoornen van gouden altaar dat voor God staat... » (Apoc. IX, 13). « En ik hoorde het altaar zeggen: Ja. Heer, gij almachtige God, waarachtig en rechtvaardig zijn uw oordelen » (Apoc. XVI, 7).

Dit gouden altaar is het zinnebeeld van Christus door wie de verheerlijkte mensheid de godheid straalt. Ons aardse altaar stelt dit « verheven Altaar » voor, sublime altare, dat staat vóór het aanschijn van de goddelijke Majesteit « in conspectu divinae majestatis tuae », zoals de Canon uit het heilig Misoffer zegt. Met recht herhaalt dan Paus Benedictus XIV († 1758) deze leer: « Het altaar betekent *Christus*... Het altaar van de H. Kerk is Christus ».

Zo Christus het hoogverheven altaar is, *maakt heel de H. Kerk met Hem één levend altaar uit*. « *Met Hem*, schrijft Sicardus van Cremona (†1215), *als talrijke ledematen, vormen wij één lichaam, en als een menigte stenen één altaar* ».

Op meer verheven wijze dan de stenen zijn onze gedoopte en gezalfde lichamen de tempels en altaren van God.

Voor wie de verheven betekenis van onze H.H. Altaren begrijpt, wordt ook dadelijk de diepe zin van menige vrome gewoonten en ritussen opgehelderd. Zo bv.:

- Het is een christelijke gewoonte gebleven, vanaf Joh.Chrysostomos († 407), de beide handen op het altaar neer te leggen om te zweren.
- Het altaar wordt beschouwd als een vrijplaats (H.Ambrosius † 396). De christenen vereerden het altaar als een veilige toevluchtoord, lang alvorens dit voorrecht door het Wetboek van Theodosius (431) erkend werd.
- De altaarkus is een blijk van *liefde en verering*. Het kussen van hun altaren en hun beelden was bij de Grieken en Romeinen heel gewoon en het was dan ook heel natuurlijk dat, bij hun overgang tot het christendom, dit traditionele eerbewijs overgedragen werd op het altaar. En daarom, bij de *aanvang* van de goddelijke diensten, bij het eerste opgaan tot het altaar, zal de priester de gewijde steen *groeten en vereren* met hierop de kus te drukken als op *Christus zelf*.
- Het Evangelie is het woord van Christus zelf en daarom legt de diaken, voordat hij de tekst gaat voorlezen, eerst het boek in het midden van het altaar.
- De altaar ontbloting op Witte Donderdag betekent volgens de leer van Durandus († 1296):
  - a) Dat Christus verlaten werd door zijn discipelen en apostelen: het altaar immers, betekent Christus of zijn lichaam: « *altare namque Christum, seu corpus ejus significat* ».
  - b) Dat Christus ontbloot op het kruis te sterven hing, terwijl de soldaten zijn kleren verdeelden.

Tot besluit:

1. Koesteren wij steeds een diepe eerbied voor de verheven waardigheid voor *onze gedoopte en gezalfde lichamen, levende tempels en altaren Gods*. Luisteren wij naar de vermaning van de H. Paulus: « Verheerlijkt dan God in uw lichaam! » (I Cor. VI, 20). « Wie de tempel van God verwoest, die zal door God verwoest worden » (I Cor. III, 16-17).
2. Betuigen wij ook diepe eerbied voor onze *geconsacreerde altaren* die Christus zelf en zijn H. Kerk verbeelden:
Niets was voor onze gelovige voorouders te kostbaar waar het de eer gold hunner

HH. Altaren : « *pro aris et focus* ».

3. Daar het altaar *Christus zelf* betekent, past het ook dat het *antependium* of voorhangsel van de altaren dit verheven symbolisme huldige door een centraal *christologisch* siermotief zoals bv. het Lam Gods, de Eucharistische Vis, het manogramma van Christus, de kelk, het kruis, enz.
Andere zinnebeelden komen hier niet te pas.
4. Wees het altaar steeds waardig: weren wij hiervan weg al wat niet strookt met zijn verheven waardigheid. Dragen wij er toe bij om het naar de liturgische voorschriften, met licht, of bloemen, of gewaad te versieren.
Hoe gering onze middelen ook wezen, zorgen wij ervoor dat alles wat op het H. Altaar terecht komt, steeds *rein* is, verzorgd, smaakvol.

Het Altaarkruis

Het altaar vormt een geheel op zichzelf: de offerbouw, waarop het sacrifice zelf van het Kruis op een onbloedige wijze in de eucharistische Ritus wordt tegenwoordig gesteld.

Tot in de IX^{de} en X^{de} eeuw werden dan ook geen voorwerpen op het altaar geduld, tenzij het evangelieboek, dat Christus zelf voorstelt, een pixis met de H. Eucharistie en ook een schrijn met Relikwieën.

Van een eigenlijk altaarkruis, zoals wij het kennen, was tot de XIe geen sprake. Heden nochtans, leggen de liturgische boeken de nadruk op de aanwezigheid van het kruis op het altaar. Wel kende men, sinds Constantinus, het hangkruis of Regnum, middels kettingen of koorden opgehangen, vóór en boven het altaar en dit werd in verband met het altaar gebracht.

De eerste en voornaamste versiering van het altaar is het kruis en voor het celebreren van de H. Mis is het kruis op het altaar vereist, omdat *hetzelfde Sacrificie* dat eens en voor immer op een bloedige wijze op *het Kruis* werd opgedragen, sindsdien onophoudelijk en op *alle altaren* op een onbloedige wijze tegenwoordig wordt gesteld in het H.Misoffer.

Hoogverheven, te midden der brandende kaarsen zal het oprijzen, op of boven het altaar als een nieuw Calvarieberg.

Immers tot negenmaal toe moet de priester in het H. Misoffer de *ogen opslaan* naar het kruis. In de plechtige H.Mis wordt ook het altaarkruis bewierookt en niet het tabernakel. Trouwens er bestaat tussen Kruis- en Misoffer *een diepe en formele eenheid*: slecht de wijze van offeren is verschillend. En deze organische *eenheid* moet dan ook door de *eenheid* van altaarkruis en altaar veraanschouwelijkt worden. Daarom moet een dergelijk altaarkruis naar *stijl en afmeting* opgevat worden in *verhouding tot het altaar zelf*.

« Bij het aanschouwen van het Kruis, schrijft Kardinaal Bona († 1674), herinnert de celebrant zich Christus lijden, waarvan het sacrifice van de H.Mis het levende beeld en de ware voorstelling is.

Paus Benedictus XIV († 1758), de liturgist bij uitmuntendheid, wijdde aan dit enkel onderwerp, het kruis van het altaar, een vermaarde Constitutie (16 juli 1746): « *De retinda crucifixi Salvatoris imagine palam et visibiliter exposita super altaribus* »

Over het beeld van onze gekruisigde Zaligmaker, dat openlijk en zichtbaar op de altaren tentoongesteld moet blijven, tekende de Paus protest aan tegen die armzalige dwergkruisjes, die sommige altaren ontsieren en overigens het ritueel opslaan van de ogen van de celebrant naar Christus de gekruisigde is praktisch verijdeld.

Zo is het H.Misoffer de *vernieuwing van het Sacrificie van het Kruis* en zo wordt het *Sacrificie van het Kruis* in het H.Misoffer tegenwoordig gesteld.

Hoor hoe bondig en klaar hier de leer luidt van het H. Concilie van Trente:

« *En daar in dit goddelijk Sacrificie, dat in de H.Mis voltrokken wordt, diezelfde Christus*

besloten wordt en op onbloedige wijze wordt geslachtofferd, die zichzelf eenmaal op bloedige wijze op het altaar van het Kruis opdroeg, leert de H. Kerkvergadering, dat dit Sacrificie waarlijk een zoenoffer is...»

Dus zonder het Kruis geen verlossing; zonder het Kruis geen Heilige Kerk; zonder het Kruis geen priesterschap; zonder het Kruis geen H. Misoffer; zonder het kruis geen kerk en zonder het kruis geen altaar.

Het Altaarkruis in het licht van de liturgische Kruishulde.

In zichzelf is het Kruismysterie veel verhevener, veel rijker, veel meer omvattend dan wat er uitwendig slechts op Calvarieberg waarneembaar was.

Immers, wat was voor de ongelovige menigte het schouwspel op Calvarië anders dan een afschuwelijk bloedbad, een verpletterende vernedering, een terechtstelling slecht aan slaven voorbehouden!

In de waarheid nochtans, droeg hier de *Eeuwige Opperpriester het Sacrificie op*, waardoor Hij zijn Vader oneindig *verheerlijkte* en geheel de zondige wereld *verloste*.

Op het Kruis *verdient* de Heer voor ons allen het goddelijk genade leven, de zaligheid, de hemelse glorie.

Hij *zegeviert* over de hel en *bevrijdt* het mensdom. Wij worden zijn heilig volk, zijn medebroeders door de genade, zijn mede-erfgenamen in de glorie.

Overwinnaar van de hel, *Veroveraar* van het eeuwig leven, op zijn Kruis meer dan waar ook, daagt Christus op als *Priester* en *Koning*.

Koning is Hij niet alleen bij geboorterecht als Godmens, doch ook bij *veroveringsrecht*.

In het scherpste contrast, voor een Romein mogelijk, begroet de H. Kerk Christus als *Koning op zijn kruis*: « *Regem crucifixum, venite adoremus* ».

Omgeven met het kaarslicht dat onder de Antonijnen als een onderscheiding aan de Roomse Keizer alleen was voorbehouden, daagt Christus als *Koning op zijn altaarkruis*.

Welnu, die zo hoofdzakelijke triomf, die priesterlijke opdracht van zijn sacrificie, die bevestiging van zijn koningschap, zijn ten minste zo werkelijk en belangrijk als de uitwendige kruisfoltering zelf.

In het licht van haar geloof, in de vervoering van haar liefde wil de H. Kerk die *Zegepraal, dit Koningschap, dit Priesterschap* beschouwen en begroeten in haar gebeden en gezangen, ja aanschouwelijk huldigen in al de vormen van haar Kruisliturgie, door o.a.:

- De Prefatie van het Kruis,
- Vexilla Regis,
- De kruishulde op Goede Vrijdag,
- Pange Lingua,
- De Paasprefatie,
- De gedachtenis van het Kruis in de Officie in de Paastijd,
- De plechtige Wijding van het Kruis.

III. DE VOORBEREIDING VAN DE PRIESTER voor het celebreren van de H.Mis

De Paus Pius V heeft in 1570 officieel in het Romeins Missaal de orde beschreven van de

H.Mis: « *Ritus servandus in celebratione Missae* », omdat het ontbrak aan een klare en praktische handleiding voor de priesters.

Weliswaar stond in de orde der ceremoniën voor bepaalde dagen en plechtigheden beschreven in de z.g.n. *Ordines Romani* (VIIIe – XIVe eeuwen) en aan deze oorkonden werden bij mondelinge overlevering vele bijzonderheden toegevoegd.

Hoezeer de H. Kerk erom bezorgd is dat de priesters zich waardig voorbereiden tot het celebreren van het H.Misoffer blijkt uit de tekst van de rubriek en menige kerkelijke oorkonden. Immers, zoals verder blijkt, zal, hoe heiliger de bedienaar, des te meer gloriegevend zijn sacrifice is voor God, des te sterker het inwerkt op de Heer, des te rijker aan vruchten het wordt voor de mensen.

Bovendien, wat het privaat welzijn van de priester betreft, hoe meer zijn hart van liefde vervuld is, des te verdienstelijker wordt zijn celebratie en des te meer ontvankelijk zijn ziel, om des te weelderiger gedrenkt te worden met de onuitputtelijke genadeschatten van het H. Sacrifice zelf van onze Verlosser door de H. eucharistische Communie.

Zo is de voorbereiding tot de H.Mis *belangrijker* dan de dankzegging.

Waarom dringt de kerkelijke overlevering zo aan, opdat de priesters de Metten en de Lauden en het aangepaste gedeelte van het Officie zouden bidden vóór de H.Mis?

De H.Mis is in de waarheid het centrum van geheel de eredienst van de H. Kerk of de liturgie. Rondom het H.Misoffer wentelen in afwisselend verloop de Getijden van het Office, 't zij als zijn *voorbereiding*, 't zij als zijn *voleinding*.

In hun « Eigen » gedeelte streven Mis en Officie ernaar om dezelfde gedachten in te prenten, ons met dezelfde gevoelens te bezielen. Hetzelfde gebed geldt als *collecta* in de Mis en oratie op het einde van ieder Getijde. Doorgaans zijn ook de gedachtenissen van de Lauden of de Vespers en de Mis dezelfde.

De *oratio super populum* uit de Mis keert terug in de Vespers. Het Evangelie van de Mis wordt aangehaald (eertijds geheel gelezen) in de Metten en ontwikkeld in de homilia van de IIIe Nocturne. Zo de misliturgie twee of zelfs drie Evangelies telt, zoals op Kerstdag, biedt het nachtofficie een commentaar van elk.

Ook het Epistel werd eertijds in de Metten voorgedragen. Het officie geeft het heden weer ingedeeld in de capitula: het begin van de lezing in de Mis geldt als *capitulum* voor de Vespers, de Lauden en de Terts, en twee andere uittreksels worden aangewend als *capitula* van de Sext en None.

Het is dus geen willekeur, maar diepe wijsheid, die de H. Kerk er toe bewogen heeft het vooraf bidden van de Metten en de Lauden aan haar celebrerende priesters op te leggen.

Alles in de Vespers, Metten en Lauden is er naar geëigend om de priester heerlijk voor te bereiden tot het waardig celebreren van de Mis.

Zoveel belang hecht de H. Kerk aan het vooraf bidden van de Metten en de Lauden, dat zij het nalaten hiervan aanrekenet onder de gebreken bij het opdragen der H. Mis.

Het *privaat* gebed, *meditatie* of *beschouwing*, die hier door het Missaal buiten het *officieel* gebed van de H.Kerk, van de celebrerende priesters gevraagd wordt, beoogt niets anders dan zijn innerlijke gesteltenissen steeds meer en meer te louteren en te heiligen voor de waardige opdracht van de H.Mis.

Ook op dit stuk heeft de christlijke overlevering stichtende voorbeelden nagelaten.

In vele gevallen komt praktisch deze private voorbereiding overeen met de half uur overweging die van iedere priester dagelijks geveerd wordt.

Het overlezen van het Eigen van de Mis, daags te voren, is niet alleen voor praktische dienstregeling, maar onder de verlichting van de H.Geest, om hierin de stof te putten van

de meditatie, is een heerlijke methode om het *private*, geestelijk zielenleven van de priester één te maken met de openbare lezingen, gezangen en gebedsformulieren, die hij als officieel bedienaar van de H. Kerk verricht.

In die teksten, introïtussen, oraties, lezingen, priefaties, postcommunies, enz. — evenals het Brevier —, vindt hij, het gepaste antwoord op de vraag: « Wat zegt de H. Kerk aan haar kinderen vandaag? »

IV. DE KERKKLOKKEN

De klokken worden vooral geluid, om de kerkelijke diensten aan kondigen, om de gelovigen samen te roepen voor het gebed.

De oorsprong van dit gebruik is overigens zeer natuurlijk: na de kerkvervolgingen, in de eerste kloostergemeenten, waar de monniken herhaaldelijk en op bepaalde ogenblikken vergaderden voor de goddelijke diensten, was een teken (*signum*) onontbeerlijk.

De abt nam hiervoor ene of andere handbel, zoals de oudheid deze overigens in verscheidene vormen gekend heeft.

De H. Benedictus († 543) wil, dat de abt zelf, die Christus' plaats bekleedt, het uur aankondigt voor het Officie of *Opus Dei*, en vermaant zijn zonen terstond aan deze oproep te beantwoorden.

Ook de bisschoppen en priesters bedienden zich van een dergelijk middel, om de gelovigen ter kerke te roepen.

De aangroei van de gelovigen en de uitbreiding van de parochiën noopten de kerkvoogden steeds verder reikende klankinstrumenten te benutten, en zo werd de kunstvaardigheid van de klokkengieters meer en meer aangeprikkeld.

Het is althans zeker, dat er in de VIII^{de} eeuw eigenlijke klokken werden geluid en uit dezelfde eeuw dagtekenen de eerste klokkentorens.

Hoe belangrijk de klokken gezien worden blijkt uit de ceremonie van de klokkenwijding;

- Voor de “klokkendoop” worden eerst de zeven Boetepsalmen gebeden,
- De wijding van het water met de daarbij behorende gebeden,
- De klokwassing,
- De zalving en de benaming van de klokken,
Sinds de IX^{de} eeuw wordt de datum, de naam met eventueel vermelding van de gevers en de gieters en een spreuk uit de H.Schrift, op de klok vermeld.
Een groot aantal klokken zijn toegewijd aan Maria, aan Petrus en andere Heiligen.
- De klok(ken) doorgeuren van de walm van wierook,
- Het voorlezen van het Evangelie van Jezus' bezoek aan Martha en Maria (Luc.X,38-42).

De gewijde klok is dus een gewijd voorwerp en de stem van de klok, die ons oproept, is de stem van Christus.

Gewijde klokken mogen dan ook niet voor profane doeleinden worden gebruikt, tenzij uit nood, of met toelating van de Ordinarius, of krachtens een wettige gewoonte.

De klokken worden geluid;

- Vóór het H.Misoffer en de kerkelijke diensten (bv. bij een doop),
- Voor of onder de Consecratie in de plechtige Mis, namelijk bij de opheffing,
- Op Witte Donderdag, op Paaszaterdag en op de Vigilie van Pinksteren worden de klokken geluid onder het *Gloria in excelsis*,
- Bij het verlaten en binnenkomen van de kerk van een processie met het Allerheiligste,

- Voor het Angelus,
  - Als eerbewijs bij de aankomst of doortocht van een bisschop, prelaat of een vorstelijk persoon.
  - Voor de stervenden en overledenen.
- Een vrome gewoonte was om de klok te luiden als de dood van een stervende aanstaande was.

V. KAARSEN en het KAARSLICHT

De Liturgie heeft de burgerlijke eerbewijzen uit de Romeinse samenleving overgenomen en ontwikkeld: niet één, twee of vier kaarsen, doch zeven zal zij laten voorafgaan aan de Paus of de Bisschop in de pontificale Hoogmis. Volgens de Schriftkenners is in de Openbaring 1,12 vermeld: “Ik zag zeven gouden kandelaars...”, het zinnebeeld van de volmaaktheid van Christus over zijn Kerk, die Hij heeft gesticht en met dezelfde eer wordt ook Zijn Plaatsvervanger, de Paus, ingeleid naar het altaar.

Christus wordt als koning gehuld te midden van de kaarslichten: als gij het altaarkruis aanschouwt. Prijkend te midden van de vlamme kaarsen, begroet dan de onsterfelijke en onzichtbare Koning der eeuwen, aan wie alle eer en glorie toekomt (1.Tim. I,17).

De kaarsen worden vervaardigd van het was, dat de bijen uit de bloemen puren. Dichterlijk bezingt het « *Exsultet* » op Paaszaterdag het werk van de maagdelijke moederbij, die het smeltende was heeft voortgebracht, waaruit de heerlijke paasvlam gevoed wordt.

En daarom begroetten de middeleeuwse liturgisten in de brandende paaskaars een heerlijk symbool van Christus, de Verrezen: het was betekent zijn hoogheilig lichaam, dat Hij ontving van zijn maagdelijke Moeder, Maria, de onbevleete Bruid van de H.Geest; de kaarsenpit, verdoken in het was, betekent zijn ziel; de vlam, zijn stralende godheid.

Het licht is het symbool der godheid. « God is licht, schrijft de H. Joannes, en in Hem is hoegenaamd geen duisternis » (1 Joan. I,5).

Ongenaakbaar is het licht, dat Hij bewoont (1 Tim. VI, 16). En de H. Jacobus begroet Hem als « de Vader des lichts » (Jac. I,17).

Jezus Christus is de lichtglans van Vaders heerlijkheid (Hebr. I, 3), God van God, Licht van Licht (Symbolum van de H. Mis).

Mensgeworden, is Hij het licht van de wereld (Joan. VIII, 12).

« In Hem was het leven, en het leven was het licht der mensen. En het licht schijnt in de duisternis, en de duisternis heeft het niet aangenomen » (Joan. I, 4-5).

De grijsaard Simeon heeft het weleer in vervoering gezongen: « Hij is het licht om de volkeren te verlichten en de glorie van het volk van Israël » (Luc. II, 32).

Eenmaal verrezen, straalt zijn verheerlijkt lichaam, dat door de rotswand van het graf heenging, zoals de vonk uit de keisteen opslaat voor de wijding van het paasvuur.

Ook is het vuur het zinnebeeld van den H. Geest, die in de Pinkstervlammen over de Apostelen neerdaalde, hun verstand verlichtte, hun harten ontstak, om gans de wereld te zetten in het licht van de leer en het vuur van de liefde, die Jezus Christus op de aarde had gebracht (Luc. XII, 49).

Stralend geloof, brandend verlangen, vurige liefde, ziedaar de hoofddeugden, die

vereist worden voor de viering van het H. Misoffer: het « *Mysterium Fidei* », « de Hoofdgeheimenis van het Geloof », dat tevens is de hoogste uiting van de Liefde: « *in finem dilexit eos* », die tot het uiterste heeft bemind ».

Deze verheven betekenis van het licht blijkt bijzonder uit de aanmaning, welke de bisschop richt tot de Acoliet-wijdelingen:

« Legt er u dus op toe om waardig het ambt te vervullen, dat gij ontvangt. Gij kunt immers God niet behagen, zo gij vóór Hem het licht in de handen dragend, niettemin u aan de werken der duisternissen verslaaft en aldus uw ontrouw voor anderen ten toon legt. Doch, zoals de Waarheid zegt: Uw licht schijnt voor de mensen, opdat zij uw goede werken zien en uw Vader verheerlijken, die in de hemel is. En zoals de H. Paulus zegt: « *Te midden van een boos en bedorven geslacht, glanst als lichten in de wereld, daar gij in u draagt het woord des levens. Omgordt uw lendenen en draagt brandende lampen in de handen, opdat gij zonen van het licht zal zijn. Want eens waart gij duisternis, thans echter zijt gij licht in de Heer: wandelt als kinderen van het licht* ».

Welk dit licht is, waarvan de Apostel met zo'n nadruk spreekt, verklaart hijzelf, waar hij vervolgt: « *De vrucht van het licht bestaat in allerlei goedheid en gerechtigheid en waarheid. Beijvert u dus, in alle gerechtigheid, goedheid en waarheid, opdat gij èn uzelf èn anderen èn Gods Kerk mag verlichten* ».

Doch het licht van het geloof is slechts de dageraad van de hemelse Godbeschouwing in de heerlijkheid. In een eeuwig licht baden de gelukzaligen van de hemel. « *Lux perpetua lucebit sanctis tuis* ».

Bij het binnendragen van de Paaskaars, in de Paasliturgie, wordt dan ook gezongen: *Lumen Christi*, het licht van Christus en dit wordt dan ook drie maal herhaald en alle kaarsen worden ontstoken. Ook de godslampen worden met zorg gewaakt, dat het gewijde paasvuur, het gehele jaar blijft branden. Het is een vroom gebruik, dat de misdienaar, alvorens de altaarkaarsen voor het H. Misoffer te ontsteken, het vuur met een wasdraad ontleent aan de godslamp. Zo bestraalt dezelfde gewijde Paasvlam met haar licht en haar gloed al de HH. Missen en kerkelijke Diensten die gedurende geheel het jaar gecelebreerd worden.

VI. MISGEWADEN

Men weet met welk een pracht de Hogepriester van het Verbond bekleed ging toen hij, ten aanzien van het ganse volk, verscheen in de uitoefening van zijn verheven waardigheid.

« Hoe heerlijk was hij, als hij uit het Tabernakel schouwde,
En naar buiten trad achter het voorhangsel uit...
Wanneer hij zich met het heerlijk gewaad had omhangen,
En in zijn volle pracht was gekleed.
Wanneer hij het grote Altaar besteege,
Sierde hij de heilige omloop er van;
Dan nam hij de offers uit de hand van zijn broeders
Terwijl hij op de offerhaard stond ». (Eccl. L,5-12)

Zo zingt de Ecclesiasticus.

Zulke heerlijke gewaden en ornaat had de Heer voorgeschreven, opdat de Hogepriester waardig tot zijn altaar zou naderen en heilig zijn ambt vervul.

Nochtans, gold al die pracht slechts voor de figuratieve Eredienst, de schaduw van de toekomstige dingen. A fortiori wil de Heer dat de bedienaren van zijn H. Kerk, uit eerbied voor de hoogheilige eucharistische mysteriën, voor de uitoefening van hun priesterlijk ambt tot zijn altaar zouden naderen in schoonheid gehuld.

Daarom is het nodig niets te verzuimen om aan de gelovigen de zin te verklaren van de ceremoniën die bij het toedienen van elk Sacrament gebruikelijk zijn ». De schoonheid verheft de ziel en voert op tot God, want heerlijk misgewaad is een tastbaar blijk van *diep geloof in en vrome eerbied* voor de HH. Eucharistische Mysteriën.

De Amict

Oorspronkelijk is dit kledingstuk te vinden bij de oosterse en westerse monniken, dat aanvankelijk over de albe werd gedragen, maar sinds Paus Innocentius III († 1216) wordt het onder de albe gedragen.

Van meet af aan werd de amict aangelegd rondom de hals en over de schouders. De benaming *amictus* is afgeleid van *amicire*, omhullen, inwikkelen. En daar het spreekorgaan zich in de hals bevindt, vermaant de amict tot beteugeling van de stem: « *in isto primo vestimento admoneatur castigatio vocis* ».

Sinds de X^{de} eeuw werd de amict op het hoofd gelegd tot na het aanleggen van het kazuifel of de dalmatica: dan liet men hem neer in de vorm van een kap. In sommige kloosters wordt deze praxis noch onderhouden, maar in de XVII^{de} eeuw is dit gewijzigd door de amict eerst op het hoofd te leggen en laat deze dan direct neer aan de hals en spreekt daarbij het volgende gebed: « *Impone, Domine, capiti meo galeam salutis, ad expugnandos diabolicos incursus* »
De amict is vervaardigd van linnen en voorzien van een kruisje hetwelk de priester kust alvorens hij dit gewaad oplegt.

De Albe

Zowel de Grieken als de Romeinen droegen een lang kleed zonder mouwen, dat van de schouders tot de knieën, ja zelf tot de voeten reikte en geheel het lichaam bedekte.

Deze *tunica* was ofwel een onderdeel van de gewone klederdracht, ofwel het kleed zelf en deze lange tuniek droegen de priesters en geestelijke in de goddelijke diensten en zo is de Romeinse tuniek tot een liturgisch gewaad geworden.

Daar zij uit wit linnen vervaardigd was, is zij ook in de *Roomse Ordines* « *linea* » en sinds de XII^{de} eeuw « *albe* » genoemd geworden. Door het dragen van kortere bovenklederen, was het voldoende enkel het ondergedeelte, de rok, te versieren met borduurwerk of kantwerk.

De albe verzinnebeeld de *zielenreinheid* en daarom bidt de priester bij het aannemen van de albe: « *Dealba me, Domine, et munda cor meum; ut in sanguine Agni dealbatus, gaudiis perfruar sempiternis* »

Het goddelijk bloed van de het Godslam uit het H.Misoffer zal de priester reinigen en heiligen en hem opvoeren tot de hemelse geneugten waar de Engelen van de Verrijzenis zegepralen in hun sneeuw wit gewaad (Math. XXVIII,3) en de martelaren die hun kleden hebben gewassen en is wit gemaakt in het bloed van het Lam (Openb. VII,14 en XIX,8)

De Cingel

Met de Cingel wordt de albe opgeschort om de beweging niet te hinderen en deze wordt in de kleur van de gewaden van de Liturgie gebruikt.

Daar, naar de opvatting van het Oude Verbond, de zinnelijke lusten (*humores libidinis*) vooral zetelen in de lenden, bracht het omgorden met de *cingulum* als vanzelf op de lippen een gebed om de kuisheid (door de albe verzinnebeeld) ongerept te bewaren:

« *Praecinge me, Domine, cingulo puritatis, et exstingue in lumbis meis humorum libidinis, ut maneat in me virtus continentiae et castitatis* »

De acoliet hoort de cingel aan te bieden.

De Manipel

De goede Romeinen bijzonder ten tijde van het keizerrijk gebruikten een gewoon doek dat beantwoordde aan al de noodwendigheden van ons hedendaagse zakdoek (*orarium*), zweetdoek (*sudarium*), handdoek (*manfile*), tafeldoek (*mappa*, *mappula*), sjerp, verband, enz. echter werd dit praktisch *orarium* tot een ornaat uit edeler stof vervaardigd en met franjes of op een andere manier versierd zo werd het zichtbaar gedragen 't zij in de hand, 't zij op de linkerarm of rond de hals.

Hiermede wuifden de consuls als zij het teken gaven voor de spelen. Ook, op de ivoren diptycha houden de consuls deze « *mappula* » opgeheven in de rechterhand.

Zo werd geleidelijk de *mappula* tot een ereteken van de hoge Roomse geestelijkheid, zoals blijkt uit het *Liber pontificalis* (± 530).

Hiernaar verordende paus Silvester (314-335) dat de diakens de linkerhand zouden bedekken met een dergelijk doek (*palla linostima*).

Sinds de IX^{de} eeuw blijkt deze *mappula* onder verschillende benamingen (*sudarium*, *fano*, enz.) alom in voege te zijn in de vorm van doek, dat in de linkerhand gehouden werd als een schoof en daarom, sinds de Xe eeuw, *manipulum* genoemd werd.

Ook rond de IX^{de}-XI^{de} eeuwen werd de manipel vervormd tot een ornaat, een eenvoudige band, die zijn praktische doeleinden verloren had en bijgevolg, van de linkerhand op de linkerarm overging en hierop gevestigd werd.

Tot in de XV^{de} eeuw was een kruis hierop een uitzondering. De rubrieken van de Mis schrijven in het midden (bovenuiteinde) van de band een kruis voor, dat de priester kust en dat ook weer wordt aangegeven door de misdienaar. In de Liturgie wordt de Manipel onder de preek niet gedragen.

Omdat de manipel eertijds een zweetdoek was, wijst hij op de moeilijkheden van dit leven (linkerhand) en op het zwoegen, de moeizaamheid van de arbeid waarmede de goede werken worden voortgebracht. *Manipulus* betekent ook « graanschoof ». Het graan wordt in leed gezaaid en in vreugde gemaaid.

De Stola

De oorsprong van de stola is niet duidelijk, maar onder de benaming « *orarium* » daagt de stola op in het midden van de IV^{de} eeuw in de canones van het Concilie van Laodicea als een ereteken van de diaken. Deze moeten haar dragen op de linkerschouder en priesters dragen haar gekruist vóór de borst. Te Rome dagtekenen de eerste getuigenissen uit de Ordines III (XI^{de} eeuw) en vele vormen zijn in de loop der eeuwen ontstaan. Ook hier is net als bij de Manipel een kruisje in het midden van de stola aangebracht, welke de priester moet kussen, wanneer deze wordt omgedaan.

Daar de stola in de hals licht, is deze het zinnebeeld van het juk van de Heer, d.w.z. van de priesterlijke plichten die bij de priesterwijding worden opgelegd.

Naar aanleiding van het woord *stola*, dat een prachtgewaad betekent. Zoals menig middeleeuwse stola's ook waren, bidt de priester bij het bekleden van de stola, dat de Heer zich gewaardige hem het prachtkleed van de heiligmakende genade weer te schenken, dat door de zondeval verloren was;

« *Redde mihi, Domine, stolam immortalitatis, quam perdidisti in praevaricatione primi parentis: et, quamvis indignus accedo ad tuum sacrum mysterium, merear tamen gaudium sempiternum* »

De Kazuifel

Bij evolutie is de kazuifel gegroeid uit de oude *paenula* van de Romeinen. In de IV^{de} eeuw werd zij de dagelijkse dracht van de senatoren en zo kwam ze als vanzelf in de eredienst binnen. Op de frecco's in de Catacomben (II^{de} eeuw) werd de bisschop voorgesteld met een *paenula*. In de VII^{de} eeuw is de evolutie bijna voltrokken en is de *paenula* uit de profane kledij in het liturgische gewaad overgegaan. In de Rooms-Gallicaanse ritus werd de kazuifel als *het priesterlijk* gewaad beschouwd en heden is de kazuifel wel de « *vestis sacerdotalis* » bij uitstek en alleen aan de priester behoort zij toe. Tot in de XII^{de} eeuw behield de kazuifel haar oude klokvorm, maar na de kruisvaarten werden deze heerlijke kleuren en in zwaar damast uit het Oosten aangewend en sinds de XIII^{de} eeuw werd deze gelijkelijk weer de vorm en afmeting gewijzigd.

De middeleeuwse kazuifels, ten onrechte « gotisch » genoemd, waren van een dubbel kruis aan de vóór- en aan de rugzijde voorzien en bleven tot in de XV^{de} eeuw in zwang. Geleidelijk werd ook het « gaffelkruis » tot een Latijns kruis omgevormd en later, in de XVI^{de} eeuw ontstond een nieuwe vorm met Latijns kruis op de rug en de « geselkolom » op de voorkant. Onder stuwning van de neogotische beweging van de XIX^{de} eeuw is de sierlijke en golvende vorm van de z.g. « gotische » kazuifels terug in ere hersteld en ruim verspreid.

Een kazuifel is een *kleed*, het priesterlijk *offerkleed* dat in een sierlijke plooienspel mag en moet open- en neervallen, niet slap, niet flodderig, niet vrouwelijk, niet gezocht, niet theatraal, maar gematigd, ingehouden, vroom vooral, ja majestatieus.

Omdat de kazuifel alle gewaden bedekt, gold zij reeds in de vroege Middeleeuwen als het zinnebeeld van liefde die alle deugden overtreft, ja zelf alle zonden bedekt. Daarom zegt de bisschop bij het opleggen van de kazuifel aan de wijdelingen: « *Accipe vestem sacerdotalem, per quam caritas intelligitur: potens est enim Deus, ut augeat tibi caritatem et opus perfectum* »

Daar de *planeta* op de schouders ligt is zij ook het zinnebeeld van het juk van onze Heer. Daarom zegt de priester bij het bekleden van dit gewaad: « *Domine, qui dixisti: Jugum meum suave est, et onus meum leve, fac ut istud sic portare valeam, quod consequar tuam gratiam* ».

De liturgische kleuren zijn :

- Wit is de kleur van de reinheid en van het Licht.
- Rood, verzinnebeeldt *het* *Bloed*, dat de martelaar heeft vergoten voor het geloof. Rood symboliseert ook *het* *Pinkstervuur* van de H.Geest. Maar ook van de Liefde.
- Groen, verzinnebeeldt *het* *wassen van de planten, het opschietend loof, de hoop op de vruchten, het jubelend leven*. Dus de kleur van de Hoop.
- Paars, betekent boete, berouw en daarom is het aanverwant met de *rouw* (zwart).
- Roos gewaden worden gebruikt op Zondag Gaudete (Advent) en Zondag Laetare in de Vasten. De kleur van het morgenrood.

De Baret

Dit was vroeger het gewone hoofddekseel van de geestelijkheid en had geen gewijd karakter. Later is men de baret, naar bepaalde regels, in de liturgische eredienst, namelijk in het H.Mis herhaaldelijk gaan dragen.

Baret (*birretum*) van *birrus* betekent muts. Onder de benaming *pileus* was de baret tot in het begin van de XII^{de} eeuw bekend en voor de X^{de} eeuw als *influla*.

In de XIII^{de} eeuw wordt het woord *birretum* gangbaar en in de XIV^{de} eeuw is het dragen van de baret algemeen geworden.

De baret werd gedragen door de geestelijken zowel in als buiten de kerkelijke diensten.

In 1464 vergunde Pius II aan de kardinalen de *rode* baret en ter ere van het gulden priesterjubileum verleende Leo XIII aan al de bisschoppen de *purperen* baret. Voor al de andere geestelijken is de liturgische baret *zwart*.

Volgens de rubrieken van het Missaal moet de celebrant de baret dragen:

- bij het binnenkomen tot vóór het altaar en bij de teruggang van het altaar na de H.Mis.
- Onder de H.Mis dragen zij de baret bij het zitten, tenzij het H.Sacrement is uitgesteld.
- In de processies met het Allerheiligste of relikwie van het H.Kruis valt de baret weg.
- In het koorofficie zet men de baret op als men gaat zitten.

Stichting Immaculata
Okt. 2009